

5. Vaatekohti Euroopa kodanikuidentiteedi mõtestamisel

Eri lähenemisi Euroopa poliitilisele identiteedile saab ilmekalt esitada inimese esmaste poliitiliste seoste normatiivsete mudelitena. Kodanike ja avaliku võimu institutsioonide seos on moodsa riikluse kese ja seega hea abivahend tugevate identiteetide tuvastamisel. On kõnekas, et liikmesriigid on hoidunud kodakondsuse vähegi arvestataval määral liidu pädevustesse üleandmisest: sellest täpsemalt eraldi tekstis.

Siinses alapeatükis anname ülevaate Euroopa kodaniku identiteedi mõtestamise kirjususest ja ambitsioonikusastmetest, mida järgnevas alapeatükis üldistame. Võime eri lähenemised esitada kuue alavooluna ambitsioonikuse järjekorras:

- isamaade Euroopa,
- duaalne mudel,
- kodanikupädevuse mudel (võimestamine),
- põhiseaduspatriotism,
- föderalism,
- Euroopa isamaa.

Isamaade Euroopa mudel. Näeb Euroopa Liidu arengut tasemeni, kus rahvusriigid jäävad edasi kestma. Mudel soosib põhimõtteliselt Euroopa Liidu senist pädevusjaotust ja töökorraldust, kus rahvusriigid toimivad koos nõrga riigiülese (supranatsionaalse) EL-i ja selle kodakondsusega. Kui kodaniku lojaalsust ja demokraatiat saab tagada ainult kultuuriliselt tugevalt seotud ja ajalooliselt välja kujunenud kogukondades, siis kodanikuõiguste tugevdamine Euroopa Liidu tasandil nõrgestaks rahvusriiklike demokraatiad ja soodustaks piisavalt madala legitiimsusega mittedemokraatliku valitsemise arengut Euroopa Liidus.

Duaalne mudel. Siin tekib ühisidentiteet positiivsete arengute korral riikidevaheliste ühispraktikate soodustamisest. Rööbiti kehtivad kaks või enam omavahel võrdsel positsioonil asetsevat kodakondsust. Mitmekordne kodakondsus tähendab, et ühel isikul on samal ajal mitu kodakondsust. Kodakondsus tähendab õiguslikku sidet isiku ja riigi vahel, kuid ei näita etnilist kuuluvust. Euroopa Liidu kodakondsus soodustab mitmik kodakondsuse kasvu liikmesriikide vahel ning seda eeskätt inimeste vaba liikumise suurenemine tulemusena. Kui EL-i riikides tekiks olukord, kus kõik lubavad mitut kodakondsust, tooks see kaasa suure

tõenäosusega kodakondsuse seaduste konsolideerimise ning sealt edasi nihkumise ühise kodakondsuse suunas.

Kodanikupädevuse mudel. Juhtmõtteks võimestada EL-i kodanikke julgelt, proaktiivselt ja edukalt toimima subjektidena EL-i mitmetasandilise valitsemise ruumis. Nii leiavad Dimitris Chrysochoou (2001) ja Eva Sørensen (1997, 2002), et formaalõigustest olulisem on inimeste praktilise toimimise võimekus ja valmidus, kasutada aktiveerivaid strateegiaid sisulise kodakondsuse kasvatamiseks. Seega on keskne Euroopa kodanikeühiskonna areng.

Põhiseaduspatriotismi mudel. Põhiseaduspatriotism on inimeste side riigiga, mis rajaneb argumenteeritud demokraatlikel väärtustel. Iga kodanik ehitab oma igapäevategevustes üles riigi põhikorda, ühised kogemused tekitavad teineteise aktsepteerimise ja ühistunde. Seega ei tulene riigi ühtsus mitte rahvuse ühtsusest ühise mineviku ja etnilise identiteedi alusel, vaid ühistest demokraatlikest väärtustest ja nendest lähtuvalt riigi tunnustamisest inimeste poolt. Niisugune lahendus sobiks hästi uue rahvusülese Euroopa Liidu kujundamiseks. Selles lähenemises peaks Euroopa Liidu kodakondsus olema ühtne ja avatud, selle omandamine toimuma naturalisatsiooni kaudu, mille tingimuseks peaks olema elukoht ja põhikorra tunnustamine. Sisserändaja võib säilitada oma päritolulised identiteedid ning varasemad kodakondsused. Demokraatiavajaku ületamiseks saab edendada kokkukuuluvustunnet Euroopa *demos*'e e rahva, poliitilise avalikkuse loomise abil. Oluline on arendada riigiüleseid jõude ja identiteete, mis tähendaks kodakondsuse loomist erinevaid valdkondi hõlmava kodanikeühiskonna õiguste ja kohustuste baasile. Rahvuse ja kodakondsuse ehk õiguste ja identiteedi lahutamine omavahel võimaldaks kujuneda mitmetel rahvastel (*demoi*), kuhu inimene saaks kuuluda, mis tähendaks kuuluvuste ja identiteetide paljusust.

Föderalism. Siin nähakse Euroopa Liidu ja liikmesriigi kodakondsust kõrvuti toimivate institutsioonidena ja ehkki mudel ei väljenda viimaste omavahelist tugevusvahekorda, võib oletada Euroopa Liidu kodakondsuse ülimuslikkust, mis viitab pigem unitaarsetele kui supranatsionaalsele kodakondsuse mudelile. Eeskujuks on USA arenemine osariikide liidust liitriigiks. Ameerika Ühendriikide föderaalsete kodakondsuse arengule aitasid kaasa ühised poliitika ja valitsemise institutsioonid, sealhulgas Ülemkohtu otsene suhe kodanikega. Nad leiavad, et reformida oleks vaja pigem protseduure, mis edendaksid Euroopa Liidu kodakondsusega tagatud õiguste paremat kasutamist, kui õiguste sisu.

Euroopa isamaa. Euroopa patriotism, astudes üle rahvusriiklikest lojaalsustest, algataks ühtse Euroopa rahvusriigi loomise projekti. Bauböcki (1997) kohaselt saab rahvusriikluse ülesehitamine toimuda kahel erineval viisil: see kas põhineb etnokultuurilisele või vabariiklikule rahvuslusele. Etnokultuuriline eurorahvuslus kujutab Euroopat ühtse kultuurilise üksusena (Lääs), mis peab üle saama erinevate riikide poliitilisest jagunemisest. Vabariiklik eurorahvuslus seevastu rõhutab, et Liit peab muutuma üheks riigiks ning saavutama ühtse rahvusliku terviku, assimileerides vanad rahvuskultuurid üheks Liidu kultuuriks. Mõlemad lähenemised pooldavad liikmesriigi kodakondsuse asendamist ja mitte niivõrd täiendamist Euroopa Liidu kodakondsusega.